

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2005-10-15

UDK 911.3(497.4 Ilirska Bistrica)

NEKATERI DRUŽBENI IN KULTURNO-GEOGRAFSKI VIDIKI OBMEJNOSTI OBČINE ILIRSKA BISTRICA

Simon KERMA

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: simon.kerma@zrs-kp.si

IZVLEČEK

V prispevku so povzeti izsledki terenske raziskave o življenju prebivalstva v obmejni občini Ilirska Bistrica. S pomočjo ankete in intervjujev so obravnavane predvsem socialno- in kulturno-geografske vsebine obmejne problematike, ki se tičejo obstoječih prostorskih vezi in mobilnosti lokalnega prebivalstva. S tem v zvezi so poleg funkcionalnih vezi zlasti zanimive teritorialne identifikacije, značilnosti rabe medijev in jezika, prav tako pogostost in motivi prehajanja državne meje ter mnenja respondentov o odnosih med prebivalstvom z obeh strani meje. Ob skupnih rezultatih je posebna pozornost namenjena ugotavljanju obstoječih razlik med izbranimi anketnimi mikrolokacijami.

Ključne besede: občina Ilirska Bistrica, slovensko-hrvaška meja, geografija obmejnosti

ALCUNI ASPETTI SOCIALI, CULTURALI E GEOGRAFICI DELL'AREA CONFINARIA DEL COMUNE DI ILIRSKA BISTRICA

SINTESI

Nell'articolo vengono presentati i risultati della ricerca sul campo sulla vita della popolazione nel comune confinario di Ilirska Bistrica (Villa del Nevoso). Con l'aiuto di un questionario e di varie interviste abbiamo approfondito soprattutto le tematiche di carattere sociale, culturale e geografico che riguardano la problematica dell'area di confine, i collegamenti e la mobilità della popolazione locale. In questo senso, oltre ai collegamenti funzionali, sono particolarmente interessanti le identificazioni territoriali, le particolarità nell'utilizzo dei media e della lingua, la frequenza e i motivi nel varcare il confine di stato e le opinioni degli intervistati sui rapporti tra la popolazione da entrambi i lati del confine. Riguardo ai risultati è stata rivolta una particolare attenzione all'individuazione delle differenze tra le microlocalità definite dai questionari.

Parole chiave: Comune di Ilirska Bistrica, confine sloveno-croato, geografia delle aree confinarie

UVOD

Ilirska Bistrica je po površini (480 km²) druga največja slovenska občina. S 14.203 prebivalci (SLRS, 2004) pa je obenem tudi med najredkeje poseljenimi (29,6 prebivalca na km²) in spada med demografsko ogrožene občine. Večji del teritorija je namreč neposeljen (Snežniška planota, Čičarija) ali v dobršni meri izprazenjen (Brkini). Gre za tipično periferno območje, ki skozi celotno povojno obdobje doživlja negativen demografski in družbenoekonomski razvoj, zato tudi ne preseneča konstantno zaostajanje obravnavane občine za povprečnim republiškim razvojem. Zapostavljanje kmetijskih potencialov v obdobju izrazitejša industrializacije povzroči močno deagrarizacijo in depopulacijo v primarni sektor usmerjenih območij (Brkini, Zgornja Pivka). Po drugi strani se izoblikujeta močnejša zaposlitvena centra, Ilirska Bistrica in Podgrad, kjer se prebivalstvo koncentrirata, in med posameznimi deli obravnavane občine se pojavijo večja ekonomsko-demografska odstopanja, in govorimo lahko celo o pojavu perifernosti znotraj periferije.

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 se je pojavil nov prostorski element, *slovensko-hrvaška državna meja*. Novonastala meja je nastopila kot ovira, zlasti za kraje v njeni neposredni bližini (otežena je komunikacija in medsebojno sodelovanje lokalnega prebivalstva), pa tudi za tista območja, ki so bila sicer od nekdanj predvsem funkcionalno vezana na širši kvarnerski prostor (npr. Brkini in dolina Reke s prodajo kmetijskih pridelkov). Temeljni vzrok za "blokada" čezmejnih gospodarskih odnosov je med drugim tudi dolgo časa neratificirani sporazum o obmejnem in prometnem sodelovanju (SOPS), ki še vedno ni zaživel.

Analiza strukture delovno aktivnega prebivalstva kaže, da občina Ilirska Bistrica v obdobju po osamosvojitvi doživlja pospešen razvoj terciarnih dejavnosti in se v tem pogledu močno približa povprečnemu družbenogospodarskemu razvoju Slovenije (Kerma, 2001). O neki prosperiteti pa zaradi tega ne moremo govoriti. To dokazujejo struktura zaposlenih v storitvah, velika stopnja brezposelnosti, izrazito negativna demografska slika in zaskrbljujoče splošno stanje duha prebivalstva občine. Kljub nespornemu vplivu novonastale slovensko-hrvaške meje na spremembe v zaposlitveni strukturi delovno aktivnega prebivalstva občine postavljamo vpliv obmejnosti na pozitiven družbenogospodarski razvoj ilirskobistriške občine pod vprašaj. Dejstva namreč kažejo drugačno podobo občine, ki je izrazito periferno območje s posebnimi razvojnimi problemi. Namen tega prispevka ni analizirati slednje, pač pa na podlagi ugo-

tovitev terenske raziskave o življenju lokalnega prebivalstva predstaviti nekatere družbene in kulturno-geografske vidike obmejnosti občine Ilirska Bistrica.

METODE DELA

Na terenu je bila tako izvedena precej obsežna anketna raziskava, podkrepljena z intervjuji, o različnih vidikih oziroma področjih vsakdanjega življenja lokalnega prebivalstva.¹ Pri ugotavljanju njegovih posebnosti nas je zlasti zanimala prostorska dinamika raznovrstnih stikov in vezi: individualnih (sorodstvo, poznanstva), funkcionalnih (izobraževanje, zaposlovanje, oskrba) ter sociokulturnih in drugih oblik povezovanja, ki vplivajo na prostorsko mobilnost prebivalcev. Vprašanja in dileme glede njihove navezanosti na okolišni prostor (teritorialne identifikacije z ustreznimi povezovalnimi preferencami do sosednjih slovenskih in hrvaških krajev oz. občin) ter odnosov med Slovenci in Hrvati v obravnavanem obmejnem območju smo lahko raziskali le v neposrednem stiku z domačini. Anketa je v tem smislu nepogrešljiva metoda, ki nam ob primerni velikosti vzorca omogoča statistično podkrepitev navedb in trditvev. Z intervjuvanjem izbranih informatorjev smo rezultate dodatno poglobili. Pravzaprav so lahko vsi anketiranci ob koncu ankete (pri vprašanih odprtega tipa) podali tudi svoje mnenje o problematiki in perspektivah življenja ob meji.

Anketni vzorec s prevladujočo mlajšo srednjo generacijo (26–40 let) in z nadpovprečno izobrazbeno strukturo respondentov (največ jih je imelo zaključeno srednjo šolo) je zajel 69 žensk (46%) in 82 moških (54%). Vsi so se tudi narodnostno opredelili; le štirje med vsemi (3%) kot Neslovenci (3 Hrvati in 1 Srb), pri čemer je potrebno poudariti, da precej ljudi še vedno zamenjuje "narodnost" z "državljanstvom". V nekaterih primerih je bilo glede tega zaznati nelagodje ali celo prikrit strah, vsekakor pa smo ob navedbi narodnosti upoštevali posameznikovo samoopredelitev in ne dejanski izvor. Skupno je bilo torej anketiranih 151 polnoletnih oseb (dober odstotek vseh prebivalcev občine), izbranih s pomočjo informatorjev (znancev iz posameznega kraja) ali pa naključno. Stalna bivališča respondentov so bila v naseljih, uvrščenih v izbrana anketna območja.

Predpostavljamo lahko, da se dejanski obseg obmejnega območja v ilirskobistriški občini razlikuje od formalne opredelitve desetkilometerskega pasu, kot ga določa SOPS. Vsi kraji namreč niso in ne morejo biti pod enakim vplivom državne meje, prav tako so nekateri deli občine bolj kot drugi povezani s sosednjimi pokrajinami oziroma s sosednjimi občinami in njihovimi centralnimi

1 Terenska raziskava se je (delno) oprla na interdisciplinarno študijo *Slovensko-hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji* (Kržišnik-Bukić, 1999). Slednja pa se v metodološkem smislu v veliki meri naslanja na temeljno delo s področja geografije obmejnosti *Prostor, meja, ljudje* (Bufon, 1995), ki je kot prvo v Sloveniji in širše uvedlo teoretično-metodološki okvir za proučevanje obmejnih območij ter čezmejnih vezi.

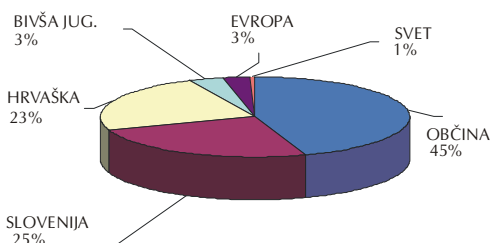
naselji. Obstoječe razlike in posebnosti posameznih delov občine smo ugotavljali s pomočjo terenskega dela na šestih točno določenih mikrolokacijah. Primerjali smo naslednja anketna območja: 1. *Ilirska Bistrica z bližnjo okolico*, 2. *Brkini*, 3. *Podgrajsko podolje*, 4. *Jelšansko podolje z Brdi*, 5. *Podgora (Kočanija)* in 6. *Zgornja Pivka*. Izbrana območja in njim pripadajoča naselja namreč tvorijo bolj ali manj zaokroženo kulturno-pokrajinsko celoto, saj so v preteklosti pripadala različnim cerkveno-upravnim teritorialnim enotam in se zato razlikujejo po specifičnih lokalnih elementih ter funkcijah (npr. narečje in običaji, močna lokalna identiteta, šolski okoliš, centralnost in urbanost ipd.) ali pa so razpoznavna po nekaterih značilnih fizično-geografskih potezah.

Prispevek sicer ne posega globlje v teoretično-metodološko problematiko proučevanja *mejnosti* in *obmejnosti*, prinaša pa nekatere novejšje oziroma sploh prve tovrstne raziskovalne rezultate za obravnavano območje občine Ilirske Bistrice.

UGOTOVLJENE PROSTORSKE VEZI PREBIVALSTVA NA IZBRANIH OBMOČJIH OBČINE ILIRSKA BISTRICA

Individualni stiki: sorodstvo, prijateljstva in poznanstva

Sorodstvene vezi smo ugotavljali posredno, preko migracijskih tokov anketirancev in njihovih bližnjih sorodnikov, tako priseljenih (*Slika 1*) kot izseljenih (*Slika 2*) članov družin.

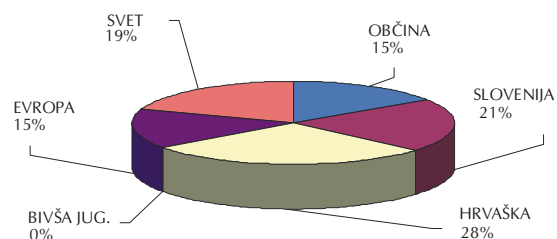
Vir: rezultati ankete

Sl. 1: Struktura priseljenih v družinah anketirancev po izvornem območju.

Fig. 1: Structure of immigrant members of respondents' families by place of origin.

Po izjavah približno tretjine anketiranih lahko sklepamo, da pripadajo v celoti avtohtonim družinam, saj pri njih doma ni priseljenih iz drugih krajev. V družinah, kjer je vsaj nekdo priseljen, najdemo večinoma prise-

ljene iz drugih krajev v občini (45%), četrtnina pa jih je iz drugih slovenskih pokrajin, predvsem iz bližnjih primorskih krajev. Zelo visok delež predstavljajo priseljeni s sosednje Hrvaške (23%). Povečini gre za ljudi iz sosednjih obmejnih krajev ali s širšega kvarnerskega območja, precej jih je prišlo tudi iz Dalmacije.² Sicer pa je bilo za večji del obravnavanega obmejnega območja, zlasti za Jelšansko podolje z Brdi, od nekdaj značilno intenzivno mešanje prebivalstva na obeh straneh meje. Da ta proces poteka že daljše obdobje, dokazujejo v posameznih krajih številni mešani zakoni, nekateri sorodni priimki, zelo podobne narečne značilnosti, podobna morfologija naselij in podobno, kar je nedvomno posledica skupnega življenja v okviru posameznih upravnih ali cerkvenih enot. Vse to potrjuje tudi podatek o deležu anketirancev (takih je skupno kar 57%), katerih motiv prehajanja slovensko-hrvaške meje je obisk sorodnikov, prijateljev ali znancev. Razlog za to gre iskati, kot bomo videli v nadaljevanju, tudi v precejšnjem deležu tistih, ki so se iz družin naših sogovornikov odselili na Hrvaško.

Vir: rezultati ankete

Sl. 2: Struktura izseljenih iz družin anketirancev po območjih izselitve.

Fig. 2: Structure of emigrants from respondents' families by place of emigration.

Podatki o izseljenih družinskih članih oziroma bližnjih sorodnikih anketirancev prikažejo nekoliko drugačno sliko, saj le slaba polovica anketirancev poroča o izselitvi vsaj nekoga iz družine v drugi kraj. Skoraj petina teh navedb se nanaša na izseljene domače po svetu (izven Evrope), 15 odstotkov pa v kraje ali države (Zahodne) Evrope. Dobra petina odseljenega sorodstva naj bi živel v krajih drugod po Sloveniji, večinoma v Ljubljani, v središčih sosednjih občin, na Obali ali v drugih primorskih krajih. V drugi kraj znotraj občine pa je odšlo 15 odstotkov vseh v anketi zajetih izseljencev (od tega dobra polovica v Ilirsko Bistrico). Preseneča dejstvo, da nobeden od anketirancev ne navaja niti enega izseljenega družinskega člana oziroma sorodnika v katero od

² Večinoma gre za ženske, ki so jih domači fantje še kot mlade neveste pripeljali na dom po koncu druge svetovne vojne.

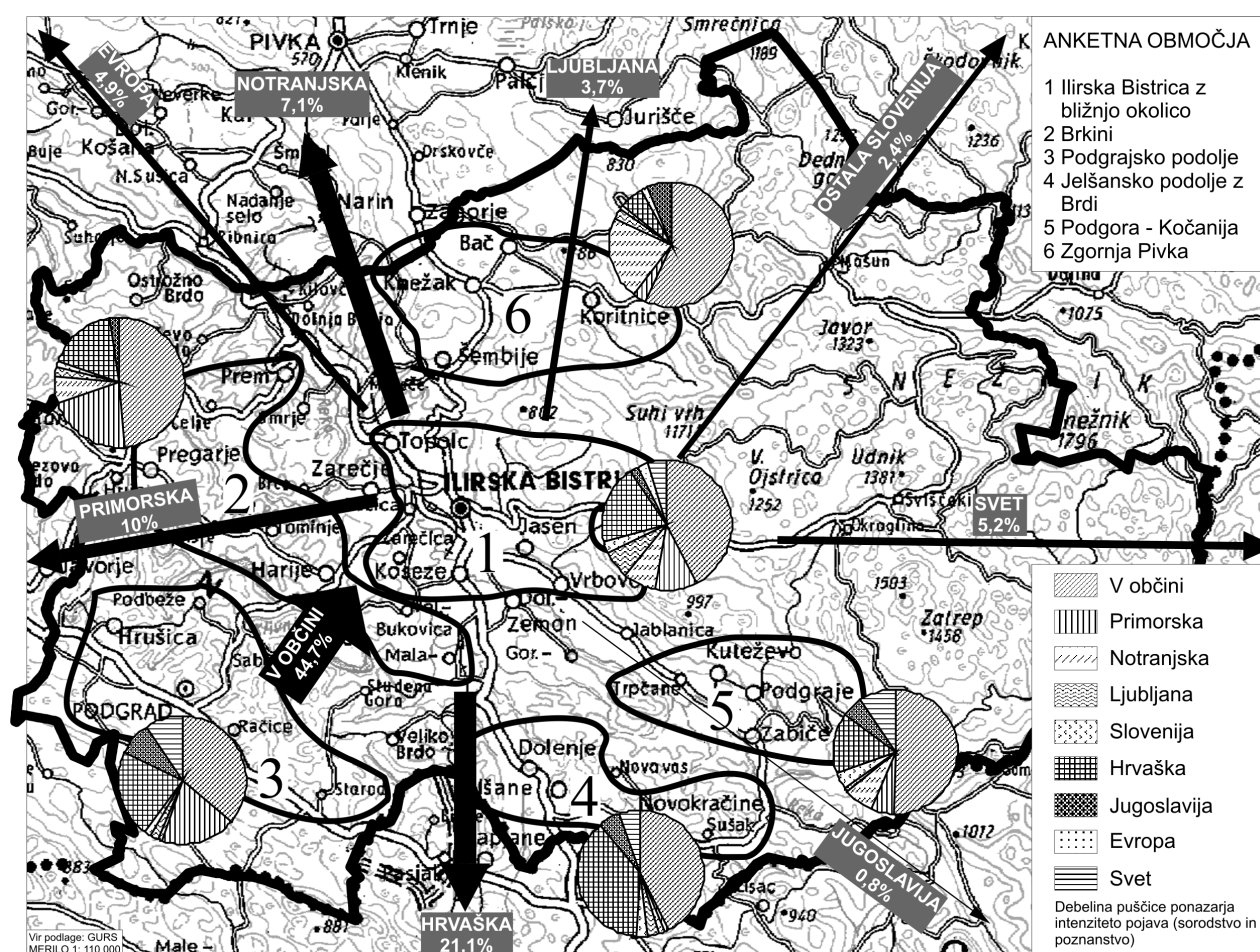
bivših jugoslovanskih republik. Izjema je znova Hrvaška, ki z 28 odstotki navedb zavzema celo prvo mesto med vsemi emigracijskimi območji. Respondenti omenjajo predvsem kraje iz hrvaškega Primorja, zlasti Kvarnerja in Istre. Na vseh izbranih mikrolokacijah (relativno največ v Jelšanskem podolju z Brdi), z izjemo Zgornje Pivke in Brkinov, ugotovimo sorazmerno visok delež izseljenega prebivalstva v sosednje hrvaške kraje.

Anketiranci imajo po pričakovanjih največ prijateljev in znancev v občini. Vsi drugi slovenski kraji in pokrajine so bili skupaj manjkrat omenjeni. Od slednjih prevladujeta Postojna in Pivka (območje bivše postojnske občine), sicer največkrat navedeni na zgornjepivškem anketnem območju. Podobno močno – relativno najizraziteje na Podgrajskem podolju – so izkazane pri-

jateljske vezi s primorskimi kraji, medtem ko so tovrstni stiki z Ljubljano in s kraji ostale Slovenije za dobro polovico manj intenzivni. Glede na ugotovljene sorodstvene vezi nas ne bi smela presenečati številna prijateljstva in poznanstva s prebivalci sosednjih hrvaških obmejnih krajev oziroma širšega območja nekdanjih občin Reka in Opatija. To še posebej velja za prebivalce Jelšanskega podolja z Brdi (Slika 3).

Funkcionalna prostorska usmerjenost: šola, delo, nakupi

Ugotavljanje prisotnosti funkcionalnih prostorskih vezi, ki določajo akcijski radij lokalnega prebivalstva, zahteva poizvedbo o krajih in območjih šolanja, zaposlovanja in oskrbovanja.

Vir: rezultati ankete

Sl. 3: Prostorska usmerjenost (prisotnost sorodstvenih in prijateljskih vezi) lokalnega prebivalstva; skupaj v občini (puščice) in po anketnih območjih (strukturni krogi).

Fig. 3: Spatial orientation (presence of family and friendship ties) of the local population; municipality total (arrows) and by examined areas (structure circles).

Izobraževanje

Obstoječa (osnovno)šolska mreža v občini, navkljub demografskim težavam, učencem še zagotavlja kolikor toliko kvaliteten pouk v njihovem neposrednem ali vsaj ne tako oddaljenem okolju. Vsekakor gre za pomemben dejavnik ohranjanja prebivalstva na določenem občinskem teritoriju, kar pa je premalo za razvojni potencial občine. K temu lahko prispeva močna srednja šola, če že ne visokošolski ali celo univerzitetni programi. Dolgoletna odsotnost srednješolskega centra v Ilirski Bistrici je nedvomno močno prispevala k poglobljanju perifernosti samega kraja in občine, kar so kot žgoč problem in oviro v razvoju celotnega obmejnega območja izpostavili tudi anketirani. Najmanj, kar srednja šola zagotavlja, je, da mladina v veliko večjem številu ostaja doma. Dijaki prihajajo tudi od drugod, hitreje se razvijajo različne oblike družbenega dogajanja (šport, kultura ipd.), prostor je odprt za ideje in inovacije... Vse to pridobijo tisti kraji, ki z višjimi izobraževalnimi oblikami zadržujejo in ustrezno izkoriščajo človeški potencial.

Pridobljeni podatki o kraju srednjega in univerzitetnega izobraževanja anketirancev in njihovih družinskih članov vključujejo več generacij, zato ustrezajo nekemu daljšemu časovnemu prerezu. Tako je največ dijakov z Bistriškega obiskovalo šole na Obali, v Ljubljani in v Postojni. V zadnjih letih se šolarji najbolj množično odločajo za obisk srednjih šol v Postojni in Sežani (2/3 vseh), na Obali (Koper, Izola) in v Ljubljani pa manj kot nekoč. Precej manj se jih danes šola tudi v Novi Gorici, Mariboru in Celju. Podobno velja za izobraževanje na Hrvaškem, zlasti na Reki, kjer se po mnenju anketiranih danes ne šola več nihče; tako na srednjih kot na visokih šolah. Bistveno drugačna je bila situacija pred osamosvojitvijo, ko se je na Reško po nekaterih ocenah vozilo vsaj 20 dijakov (srednja kemijska, strojna, frizerska, gostinska, ... šola) in okrog 10 študentov dnevno. Nekateri so tam še pred nekaj leti študirali medicino oziroma strojništvo. Posamezniki so se izobraževali tudi v Zagrebu (gرافیčna šola) in v Opatiji (gostinstvo, hotelirstvo). Velika večina zajetih v anketni vzorec (73%) je sicer (do)študirala v Ljubljani, desetina na Obali, približno 7 odstotkov v Mariboru, nekaj pa tudi v Kranju. Z ustanovitvijo Univerze na Primorskem v Kopru, Politehniko v Novi Gorici in z odpiranjem visokošolskih programov v Postojni ter Novem mestu in drugod se bo struktura šolajočih po kraju študija v Sloveniji nekoliko spremenila, zelo redki, če sploh kdo, pa se bodo odločali za hrvaške visoke šole oziroma univerze.

Zaposlovanje

Zaposlovanje je zelo pomemben dejavnik vzpostavljanja funkcionalnih vezi v prostoru in je pogosto temelj drugih oblik povezovanja. Prostorska dinamika zaposlovanja obmejnega prebivalstva se je ugotavljala s krajem

zaposlitve anketirancev in njihovih družinskih članov. Zanimalo nas je tudi mnenje respondentov o številu sokrajanov, ki vsaj občasno delajo na Reškem, Tržaškem ali drugod v tujini, bodisi legalno bodisi nelegalno.

Od 250 zaposlenih, ki jih je neposredno ali posredno zajel anketni vzorec, je slabih 30 odstotkov zaposlenih v kraju bivanja, dobra polovica ali 15 odstotkov vseh je Bistričanov. Večina je torej dnevnih migrantov, ki se vozijo na delo predvsem v Ilirsko Bistrico (dobra četrtina vseh zaposlenih). Občinsko središče je po rezultatih ankete z 42 odstotkov navedbami daleč pred ostalimi kraji zaposlovanja. Drugi zaposlitveni center v občini je s 14 odstotki vseh navedb (med njimi 40 odstotkov domačinov), pričakovano, Podgrad. Seveda predvsem po zaslugi industrije plastičnih mas, poleg tega pa je po pomembnosti in številu oskrbnih dejavnosti tudi edini lokalni center višje stopnje v občini, takoj za Ilirsko Bistrico. Po anketi sodeč naj bi se na delo v druge kraje po občini vozilo nekaj več kot 6 odstotkov izmed vseh zaposlenih; predvsem v lokalna središča nižje (Bač, Kuteževo, Pregarje) in srednje stopnje (Knežak, Jelšane). V bližnjih krajih sosednjih občin naj bi bilo zaposlenih dobrih 10 odstotkov vprašanih oziroma njihovih družinskih članov, v večjih zaposlitvenih centrih Slovenije (Ljubljana, Koper, Postojna, Sežana idr.) pa skupno nekaj več kot 15 odstotkov delovno aktivnih občanov.

Po ocenah anketirancev naj bi bilo na Reškem skupno zaposlenih le še 10–15 prebivalcev iz krajev ožjega obmejnega območja. To so večinoma gozdarji in drugi fizični delavci, nekateri posamezniki pa delajo kot projektanti, zdravstveni delavci ali gostinci. Časi množičnega zaposlovanja prebivalstva bistriške občine v reškem pristanišču in ladjedelnici ter dnevnih migracij z organiziranimi delavskimi avtobusi in vlaki so preteklost. Osamosvojitve, vojne razmere in vsesplošna gospodarska kriza na Hrvaškem so opravili svoje. Številni so bili ob šibki socialni podpori in pomanjkanju dela doma prisiljeni v iskanje zaslužka drugod, zlasti "na črno" v bližnji Italiji (Trst in okolica). Po skupnih ocenah anketirancev naj bi "čez mejo" delalo, čeprav le začasno, nekje med 200 in 250 prebivalcev z območja ilirsko-bistriške občine, kar je v letu 2000 predstavljalo več kot 5 odstotkov vseh delovno aktivnih občanov. V Italiji iščejo zaposlitev predvsem ženske, večinoma kot gospodinje, hišne pomočnice, negovalke ali varuške, medtem ko se moški zaposlujejo predvsem kot šoferji, gradbeni delavci in vrtnarji. V bolj oddaljenih italijanskih krajih in drugje v tujini naj bi vsaj začasno delalo še 25 do 30 oseb, predvsem kot gradbeni delavci in avtoprevozniki, pa tudi kot trgovski potniki, obrtniki in obiralci sadja.

Oskrbovanje

Najmočnejšo oskrbno funkcijo v občini ima seveda Ilirska Bistrica, kjer vsakdanje nakupe opravi več kot

polovica vseh anketirancev. Poleg domačinov so tu še dnevni migranti, ki po končanem delu ali opravkih v mestu opravijo še osnovne nakupe. Nekoliko večje, občasne nakupe ob koncu tedna, opravijo prav tako v enem od nakupovalnih centrov v Ilirski Bistrici. Desetini pa občinsko središče zadovolji tudi potrebe po težje dostopnejših dobrinah (izredni nakupi).

Trst, vrsto let popularno nakupovalno središče, je bil ob prelomu tisočletja skupaj z drugimi italijanskimi kraji še vedno privlačen za občasne in izredne nakupe. Prebivalstvo je tako kljub dobri ponudbi doma precej rado zahajalo "po špežo" na Fernetiče, v Bazovico ali na Opčine. Privlačne so bile predvsem nižje cene nekaterih živil, zlasti mleka in mlečnih izdelkov, sadja in zelenjave ter pijač. Večje nakupe v Italiji (Trstu, Palmanovi, Vidmu, Gorici, Portogruaru) so naši sogovorniki utemeljevali z bogato izbiro cenovno ugodne konfekcije in obutve ter s povračilom tako imenovane "IVE" (italijanskega DDV-ja). Precejšen upad zanimanja za italijanska nakupovalna središča je opaziti zlasti po letu 2001, torej po uvedbi evra, in nakupovalna romanja v Trst so danes le še bled spomin. Seveda ne moremo mimo naraščajoče gravitacijske moči Ljubljane, ki je hitro dohitela in po koncentraciji oskrbnih funkcij ter storitvenih dejavnosti že prehitela Trst, tako v ponudbi kot cenovno.

Tudi sosednja Hrvaška (Reka) je bila za nakupovalne izlete bistriškega prebivalstva svoj čas zelo privlačna. Višek je ta trend dosegel takoj po osamosvojitvi (do leta 1992), ko so bile cene blaga na Hrvaškem zaradi ugodne menjave (po tečaju 1:1) med tedanjima prehodnima

valutama SLT in HRD precej nižje kot v Sloveniji, Reka pa je bila še vedno dobro založena. Vojna situacija je vse skupaj postavila na glavo. Sledila je huda ekonomska kriza in pomanjkanje, kar je prebivalce z Reškega, ob že tradicionalnem odločanju za nakupe v Italiji, usmerilo tudi v dosti ugodnejšo čezmejno oskrbo pri nas. Normalizaciji razmer na Hrvaškem je postopoma sledila izboljšana ponudba dobrin doma, še vedno pa se marsikdo z Reškega, ki dela v Trstu ali celo na Bistriškem, spotoma tam tudi oskrbuje. Podobno velja za prebivalstvo bistriške občine, zaposleno čez mejo.

Po posameznih anketnih območjih lahko zasledimo manjša odstopanja glede na lego in položaj ali bližino posameznih (nakupovalnih) središč, v splošnem pa je intenziteta funkcionalnih prostorskih vezi, ki jih določa oskrba z občasnimi in izrednimi nakupi, podobna na vseh izbranih mikrolokacijah.

Prostorska dinamika sociokulturnih stikov

Prepletenost raznovrstnih stikov, tako na osebni, ljubiteljski kot tudi na formalni, institucionalni ravni, se močno odraža na kvaliteti socialne in kulturne komunikacije lokalnega prebivalstva z okolišnim prostorom. Zanimajo nas torej kraji oziroma območja, kjer v družinah anketirancev najpogosteje zadovoljujejo svoje potrebe po različnih oblikah družabnosti in kulturne dejavnosti.

Velika večina jih obiskuje kulturne prireditve in krajevne veselice. Pri dobri tretjini to navadno počnejo le v

Tabela 1: Obiskovanje veselic in kulturnih prireditev izven kraja bivanja.

Table 1: Visiting entertainment and cultural events outside the place of residence.

ANKETNO OBMOČJE	SKUPAJ OBISKUJE		DRUGJE V OBČINI		POSTOJNA Z OKOLICO		KOPER		OSTALA PRIMORSKA		LJUBLJANA		OSTALA SLOVENIJA		HRVAŠKA	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
ILIR. BISTRICA Z BLIŽNJO OKOLICO	14	28,0	3	6,0	6	12,0	6	12,0	5	10,0	5	10,0	1	2,0	5	10,0
BRKINI	13	65,0	9	45,0	4	20,0	1	5,0	2	10,0	0	0,0	3	15,0	3	15,0
PODGRAJSKO PODOLJE	13	52,0	6	24,0	3	12,0	5	20,0	2	8,0	1	4,0	1	4,0	2	8,0
JELŠANSKO PODOLJE Z BRDI	16	64,0	10	40,0	3	12,0	1	4,0	3	12,0	1	4,0	2	8,0	11	44,0
PODGORA / KOČANIJA	8	50,0	6	37,5	5	31,3	0	0,0	3	12,5	0	0,0	2	12,5	4	25,0
ZGORNJA PIVKA	10	66,7	8	50,0	8	50,0	1	6,7	2	13,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
SKUPAJ	73	48,3	42	27,8	29	19,2	14	9,3	17	11,3	7	4,6	9	6,0	25	16,6

Vir: rezultati ankete (Op. a.: Deleži se nanašajo na skupno število vseh anketirancev po posameznih anketnih območjih.)

domačem kraju. Med respondenti je sicer prevladalo splošno mnenje, da je zaradi "birokratskih razlogov" (davkarije) domačih veselice vedno manj. Pogrešajo predvsem več nekdanj zelo popularnih *shodov*. Kaže pa, da se tovrstna ponudba v zadnjem času vendarle popravlja. Rezultati ankete kažejo, da skoraj polovica vseh anketiranih ali njihovih družinskih članov obiskuje zabavne in kulturne prireditve v drugih krajih, zlasti drugod v občini. Slaba petina jih na veselice in kulturne prireditve odhaja v Postojno in okolico (največ z območja Zgornje Pivke), toliko kot v Koper (9%) in v ostale primorske kraje (11%) skupaj, nekaj manj pa v Ljubljano (5%) in v druge kraje po Sloveniji (6%).

Relativno visok delež zajetih v anketo, skupaj šestina, obiskuje krajevne prireditve na sosednjem Hrvaškem (širše območje Kvarnerja in Istre), od katerih je kar 44 odstotkov prebivalcev Jelšanskega podolja z Brdi. Tovrstni stiki s hrvaškim prostorom so bili po mnenju večine respondentov nekdanj precej bolj intenzivni (npr. popularna "fešta" v Rupci, kamor so se *na vola* valile množice ljudi). Danes so najbolj obiskane pustne prireditve, zlasti tiste na področju Kastavščine, na Reki in v Opatiji. Številnih karnevalov se udeležujejo tudi maškare in "*šjme*" iz bistriške občine, tako posamično kot v organiziranih skupinah.

H krepitvi sociokulturnih vezi v veliki meri prispevajo tudi obiskovalci (turisti, izletniki, nakupovalci, znanci, ...) iz bližnjih in bolj oddaljenih območij. Na osnovi mnenj anketirancev o izvoru domačih in tujih gostov, ki bolj ali manj redno obiskujejo njihove kraje, smo ugotovili naslednje deleže. Iz slovenskih krajev izven občine naj bi prihajalo 20 odstotkov obiskovalcev, največ Primorcev. Tudi prebivalci iz osrednje Slovenije (Ljubljane z okolico) so po mnenju respondentov dokaj pogosti obiskovalci. Večinoma so to prijatelji, znanci in sorodniki, nekateri pa se kot turisti ustavijo v posameznih gostinskih lokalih ali obiščejo krajevno prireditev.³

Podobno velja za dobro petino italijanskih državljanov, katerih glavni motiv je navadno obisk dobre gostilne. Kulinarične užitke kombinirajo s sprehodi v naravo, ki jih popestrijo z nabiranjem gob in / ali drugih gozdnih sadežev. Obiskovalci iz drugih evropskih držav so večinoma tranzitni gostje, redkeje sorodniki ali prijatelji in znanci, medtem ko so prišleki iz ostalega sveta

(Avstralija, ZDA, Kanada) skoraj izključno sorodniki (emigranti). Prav posebno poglavje o pestrosti obiskov iz praktično vsega sveta bi na tem mestu nedvomno zaslužil MKNŽ.⁴

Večina obiskovalcev občine, po anketni raziskavi kar 30 odstotkov vseh, prihaja s Hrvaške, predvsem iz sosednjih obmejnih krajev in širšega reškega območja. Njihov glavni motiv za prestopanje meje so bili še do nedavnega nakupi, vedno bolj pa so ponovno v ospredju sorodstvene in prijateljske vezi, zlasti s prebivalci Jelšan in okoliških vasi. To dokazujejo dobro obiskana priložnostna srečanja, posebno jelšanski "shod" v počastitev zavetnice sv. Marije ("VeLe Gospe"), ki ga po ocenah obišče okrog 40 odstotkov obiskovalcev iz sosednjih hrvaških krajev. Vedno večjo težo v "mehčanju" državne meje ima v zadnjih letih bistriški karneval "*Pust je pršu*", medtem ko povsem nove perspektive glede čezmejnega sodelovanja odpira prireditev dovolj zgovornega imena: "*NA MEJI BREZ MEJE – NA GRANICE BEZ GRANICE*".⁵

TERITORIALNA IDENTITETA – NAVEZANOST LOKALNEGA PREBIVALSTVA NA OŽJI IN ŠIRŠI OKOLIŠNI PROSTOR

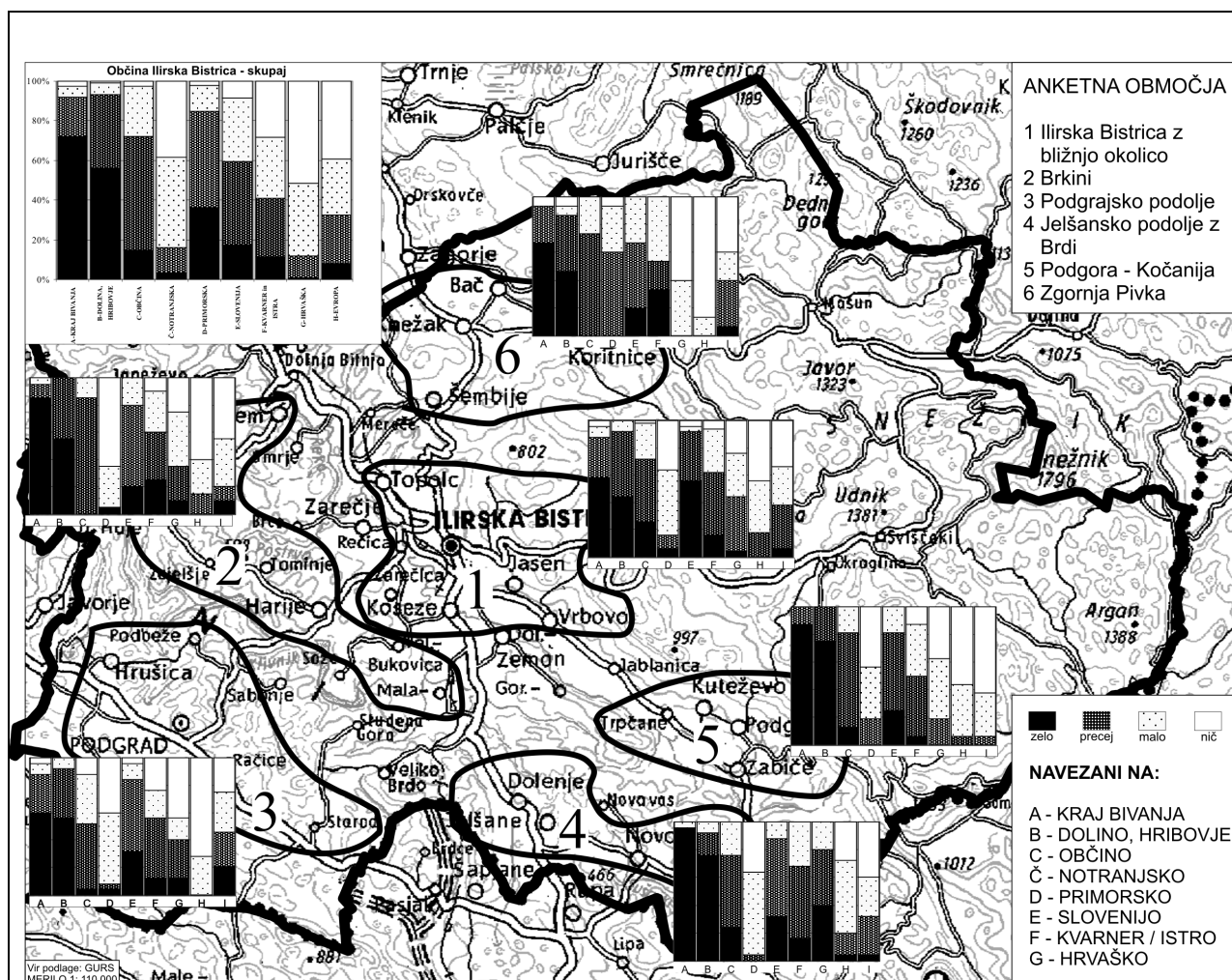
Občutek domačnosti oziroma "dom" v smislu okolja, ki izraža človekov vedenjski in identifikacijski prostor, sestavlja več koncentričnih krogov glede na intenziteto odnosa med posamezniki in socialnimi skupinami ter njihovim življenjskim prostorom, ki ga lahko opredelimo kot skupek različnih hierarhičnih enot. Človek si tako v individualnem in skupinskem pogledu oblikuje različno obsežen akcijski prostor. Med družbenim prostorom neke skupine ali lokalne skupnosti in regijo, državo, naddržavo (EU) tako lahko nastajajo različne plasti kulturnih, zgodovinskih, administrativnih, naravnih in planskih prostorov, iz katerih oziroma v katere ljudje pri svojih dnevnih premikih nenehno vstopajo ali izstopajo.

V tem smislu nas je zanimala jakost teritorialnih identifikacij lokalnega prebivalstva za devet prostorskih enot. Anketirance smo povprašali, ali so *zelo*, *precej*, *malo* ali *nič navezani* na: A - kraj bivanja, B - domačo dolino, hribovje, C - občino, Č - Notranjsko, D - Primorsko, E - Slovenijo, F - Kvarner in Istro, G - Hrvaško in H - Evropo (Slika 4).

3 Najodmevnejša med vsemi je že tradicionalna gorsko-hitrostna avtomobilistična preizkušnja Ferrari Grand Prix, ki poteka zadnji vikend v juliju.

4 Mladinski klub Nade Žagar, bistriški "underground" fenomen, se že vrsto let ukvarja z organizacijo koncertov "drugačne" popularne godbe, kjer profit ni prioriteta. Klub si je zaradi izdatne in kvalitetne koncertne ponudbe ustvaril izjemen status in se uveljavil kot eden najboljših in najatraktivnejših koncertnih prostorov na območju bivše Jugoslavije. Pa tudi širše, kar dokazujejo oz. so dokazovali obiskovalci iz vse Slovenije ter sosednjih območij Hrvaške in Italije ter gostujoči bendi iz vseh koncev sveta. Prav zanimivo in nenavadno je (bilo) opazovati majice nastopajočih z izpisanimi kraji njihovih turnej. Ob napisu Ilirska Bistrica (MKNŽ) med samimi evropskimi metropolami smo velikokrat zaman iskali Ljubljano, Zagreb, Trst ali Reko. Ilirska Bistrica je (bila) torej z vidika (sub)kulturne ponudbe vrsto let dominantna v širšem kulturno-geografskem prostoru.

5 Dosedanja srečanja med občinama Matulji in Ilirska Bistrica so potekala izključno na kulturnem področju. Na zadnji prireditvi, ki se je zgodila 8. oktobra 2005 v Novokračinah, pa so se srečali župani, turistični delavci, šporniki in kulturniki iz Ilirske Bistrice ter sosednjih hrvaških občin Klana, Matulji in Opatija. Celotno srečanje je izzvenelo v dobrososedskem vzdušju.

Sl. 4: Navezanost na posamezne prostorske enote; skupaj v občini in po anketnih območjih
 Fig. 4: Attachment to individual spatial units; municipality total and by examined areas

Skupni rezultati kažejo veliko oziroma precejšnje navezanost večine respondentov na pet teritorialnih enot: na kraj bivanja, na domačo dolino, hribovje, podolje, na Primorsko, na občino in na Slovenijo. Anketiranci so po pričakovanju najbolj navezani na kraj bivanja in na bližnjo okolico domačega kraja. Primerjava med anketnimi območji kaže na zelo močno intenziteto lokalne in ožje teritorialne pripadnosti na Jelšanskem in v Kočaniji, zanimiva pa je situacija na območju Ilirske Bistrice z bližnjo okolico, kjer je prebivalstvo, po rezultatih sodeč, bolj kot na svoj kraj oziroma Ilirskobistriško kotlino navezano na regijo Primorsko.

Na močno pripadnost prebivalstva občine širšemu regionalnemu prostoru pokažejo tudi skupni rezultati. Primorska je po "domačnosti" na visokem tretjem mestu, celo pred občinskim teritorijem! Primerjava med Notranjsko in Primorsko kaže na izrazito "primorskost" ilirskobistriškega prebivalstva.⁶ Kar 85 odstotkov respondentov se zelo oziroma precej identificira s Primorsko, medtem ko je na Notranjsko močnejše navezanih le 16 odstotkov anketirancev. Dojemanje regionalne pripadnosti je močno subjektivna in po vsej verjetnosti korenini v tradicionalni navezanosti ilirskobistriškega prebivalstva na obmorske kraje. Regionalna opredelitev

6 Možnost izbire med regijama je vmesna, saj primerjava potrjuje "znano dejstvo", da so Bistričani vsaj po samoopredelitvi Primorci. Notranjska je med navedenimi prostorskimi enotami v anketi namenoma pred Primorsko, da ne bi respondenti že v osnovi prejudicirali svoje 'primorskosti'.

"Primorec" se je med prebivalci uveljavila po prvi svetovni vojni, ko je celotno območje današnje občine pripadlo Kraljevini Italiji, tej pripadajoče slovensko ozemlje pa so imenovali Primorska. Največja intenziteta pripadnosti primorski regiji je izmerjena na območju Ilirske Bistrice in bližnje okolice (92% zelo in precej navezanih). Tudi v drugih anketnih območjih je ta pripadnost močna. Še najnižja je v Zgornji Pivki, kjer sta na Primorsko navezani "le" dve tretjini respondentov.

Močnejšo navezanost na občino izkazuje "le" 72 odstotkov vseh respondentov, kar se ujema s podatkom za slovenske občine v slovensko-hrvaškem obmejnem območju (Zavratnik Zimic, 1999, 140). Večina anketirancev (58%) je na občino precej navezanih, le sedmina pa zelo navezanih. To relativno nizko stopnjo teritorialne navezanosti si lahko razlagamo z izrazito periferenostjo, ki se kaže predvsem v slabi in neperspektivni ekonomsko-demografski situaciji obmejne občine. Zelo pomemben dejavnik je tudi "razsrediščenost občine", kot se je slikovito izrazil eden od sogovornikov s Pregarij, nekdanjega središča večjega dela Brkinov, ki so danes dejansko periferija znotraj periferije. Ravno prebivalci krajev na obrobju občine pa *razsrediščenost* najbolj občutijo, saj naravno gravitirajo k centrom sosednjih občin, upravno pa so vezani in s tem navezani na Ilirsko Bistrico. Tako ne preseneča, da je v Podgrajskem podolju, kjer je zabeležena najnižja intenziteta navezanosti anketirancev na občino, že prišlo do resnih teženj po samoupravi. Pobuda o ustanovitvi nove občine Podgrad pa je bila na referendumu preglasovana. Tradicionalni rivali Podgrajčanov, Hrušičani, so bili še nedavno – kot smo izvedeli iz intervjujev – večinoma za ohranitev obstoječe občine, oziroma bi se, če bi se, raje priključili sosednji občini Hrpelje-Kozina, zdaj pa so skupaj s KS Podgrad in KS Starod resno zastavili projekt ustanovitve nove občine.

Še vedno večina, 60 odstotkov anketiranih, se zelo ali precej identificira s Slovenijo, čeprav bi pričakovali večjo intenziteto navezanosti na nacionalni teritorij. Vzroke lahko eventualno iščemo v nezadovoljstvu z življenjskimi razmerami ob meji. Po mnenju respondentov je namreč za obstoječe stanje poleg slabe občinske politike kriva tudi ali predvsem država, ki vlaga premalo energije in finančnih sredstev za reševanje periferno-obmejne problematike. To nezadovoljstvo, ponekod celo apatičnost in resignacija, očitno vpliva na dojemanje nacionalnega prostora kot "manj domačega" oziroma "bolj odtujenega". Na vseh primerjalnih anketnih območjih izkažejo večjo regionalno pripadnost (Primorski) kot nacionalno teritorialno pripadnost (državi Sloveniji).

Od "manj domačih" območij so anketiranci še najbolj navezani na širšo sosednjo regijo Kvarner in Istro, kjer se zelo oziroma precej domače počuti dobre štiri desetine respondentov.⁷ Na ta prostor so pričakovano najbolj navezani v Jelšanskem podolju z Brdi; kar okrog 80 odstotkov respondentov s tega območja se namreč počuti zelo ali precej domače v Kvarnerju in Istri. Na drugi strani pa ni niti eden od anketiranih v Zgornji Pivki izrazil močnejše navezanosti na sosednjo hrvaško regijo.

Za celotno obravnavano območje ugotovimo prisotnost zmerne evroskeptičnosti, saj je izražena intenziteta pripadnosti Evropi, kljub nesporni geografski povezanosti, relativno šibka. Le tretjina vseh anketiranih se čuti močnejše pripadajoča evropskemu prostoru, prav toliko anketirancev pa pripadnosti sploh ne čuti. Medijsko propagiranje "obljubljene dežele" na prelomu tisočletja očitno še ni (bilo) dovolj učinkovito in prebivalstvo do jema Evropo v smislu: "*Prava Evropa je EU, mi pa si prizadevamo, da bi postali njeno obrobje*". Močni mednarodni turistični tokovi, potekajoči po dveh prometnih koridorjih ilirskobistriške občine, očitno ne prispevajo veliko k vzpostavljanju in poglobljanju trajnejših prostorskih vezi in posledično močnejše pripadnosti prebivalcev širšemu evropskemu prostoru.

Zelo šibka stopnja identifikacije z regijo Notranjsko je ob dominantni primorski usmerjenosti bistriškega prebivalstva razumljiva, saj gre očitno za neke vrste prenos "naravnih" antagonizmov oziroma pokrajinske dialektike v družbeno-kulturno sfero. To močno "nenavezanost", celo manj izrazito kot na Evropo, je težko interpretirati drugače kot z odporom prebivalcev obravnavanega območja do Notranjske(ga), čeprav so Bistričani upravno večji del pripadali tej deželi. Pri tem ne gre za odpor do pokrajine ali do ljudi, ki v njej živijo, temveč je slutiti odpor do imena samega, ki je večkrat vsiljeno "od zunaj", in sicer kot pridevniško določilo kraja za nekatera umetna zemljepisna imena. Najbolj sporna sta predvsem hidronim *Notranjska Reka* za reko Reko oziroma Veliko vodo in toponim *Notranjski Snežnik*, za ljudi enostavno Snežnik. Poleg Brkinov sta Reka in Snežnik temeljna pokrajinska simbola teritorialne identifikacije ilirskobistriškega prebivalstva, zato sta *Notranjska* in *Notranjski* – po mnenju velike večine – na napačnem mestu.

Primerjava med anketnimi območji vendarle pokaže, da je Zgornjepivško daleč najbolj komplementarno z notranjsko regijo – nanjo je precej navezanih kar 60 odstotkov anketiranih tega dela občine. To seveda ne preseneča, saj Zgornja Pivka naravno gravitira proti notranjosti Slovenije. Vseeno tudi na tej mikrolokaciji

7 Podobno "čutijo" anketirani v Slovenski Istri za območje hrvaške Istre (Kerma, Plesec, 2001).

prevladuje večja pripadnost Primorski, dejstvo pa je, da se vsaj polovica Pivčanov in Postojnčanov prav tako opredeljuje za Primorce. V občini ugotavljamo najnižjo intenziteto teritorialne navezanosti na Notranjsko na območju Brkinov in na Jelšanskem (le 5% anketiranih), celo manj intenzivno kot na državo Hrvaško, za katero sicer ugotavljamo najšibkejšo skupno teritorialno pripadnost anketiranega prebivalstva. Najmanjša intenziteta teritorialne navezanosti na Hrvaško je ugotovljena za območje Zgornje Pivke, ravno obratno pa velja za prebivalce Jelšanskega podolja z Brdi, kar seveda ne preseneča.

Psihološko pripadnost anketirancev posameznim krajem oziroma območjem smo pred vprašanjem o navezanosti na točno določene prostorske enote preverili z vprašanjem odprtega tipa, *'V katerem domačem ali tujem kraju bi najraje živeli, če bi se morali preseliti?'*, s katerim ne sugeriramo vnaprej postavljenih odgovorov. Dobljeni rezultati pa kljub temu v veliki meri potrjujejo ugotovitve o intenziteti teritorialne pripadnosti oziroma navezanosti anketiranega prebivalstva na izbrane prostorske enote.

V tem smislu so zanimive tudi povezovalne preferenice respondentov, in sicer s katerimi sosednjimi ali bližnjimi kraji in območji, tako slovenskimi kot hrvaškimi, naj bi se njihov kraj oziroma občina povezovala. Glede povezovanja s slovenskimi kraji in občinami so rezultati bolj ali manj pričakovani: skoraj polovica respondentov (47%) meni, da se je potrebno povezovati s Postojno in prav tolikšen delež jih je tudi za povezovanje s Sežano. Če obema prištejemo še navedene kraje oziroma občine, ki so danes izven nekdanjih skupnih občin (Divača, Hrpelje-Kozina, Pivka), je ta delež še precej višji. Kljub temu da se prebivalci Ilirske Bistrice težko sprijaznijo s Postojno kot regionalnim središčem, je povezovanje s *"torbarji, ki so Bistrici že toliko reči speljali"*, vendarle naravno in prostorsko logično. Podobno velja za Sežano, ki je dobro izkoristila razvojni potencial obmejne situacije in je za ilirskobistriško prebivalstvo v smislu regionalnega povezovanja zelo privlačna. Enako velja za povezovanje z obalnimi občinami, ki ga je skupaj podprlo 45 odstotkov respondentov.

Med anketnimi območji prihaja glede prioritete povezovanj do določenih odstopanj, zlasti na mikrolokacijah, ki naravno gravitirata na območji sosednjih občin: Zgornja Pivka na Pivko in Postojno, Podgrajsko podolje pa na Hrpelje-Kozino in na Obalo. Podobno je tudi pri povezovalnih preferencah s sosednjimi hrvaškimi kraji in občinami, za kar so – najbolj seveda na Jelšanskem – dovzetni povsod, le na območju Zgornje Pivke so glede tega nekoliko bolj zadržani. Velika večina anketirancev torej podpira povezovanje svojega kraja oziroma občine s sosednjimi hrvaškimi, predvsem z Opatijo, Reko, Matulji in s Klano. Izrecno proti takšnemu povezovanju se je opredelilo le šest (4%) anketirancev.

MEDIJSKI PROSTOR IN JEZIK

Množični mediji proizvajajo oziroma prenašajo ogromno količino informacij, med katerimi lahko po svoji volji ali potrebah izbira posameznik (in družba). Hkrati s tem se seveda povečujejo možnosti manipulacije, usmerjanja in kontrole javnega mnenja ter družbenega dogajanja nasploh. Moč medijev se kaže tudi v tem, da so zmožni preseganja mej (ne le državnih, temveč tudi ali predvsem tistih, ki so v naših glavah!). Od prodornosti medijev ter zavesti ljudi in celotne družbe je potem odvisno, v kolikšni meri pridejo do izraza "na drugi strani". V tem smislu lahko govorimo o množičnih medijih kot pomembnem dejavniku oblikovanja kulturnih prostorov, saj zaradi različnih virov prispevajo k pestrosti in raznovrstnosti. Kulturni dialog med prebivalci sosednjih in bolj oddaljenih območij se pri tem okrepi, če le ni obremenjen s stereotipizacijo, predsodki ali z nestrpnostjo do "onih drugih".

Konkretna analiza medijskega prostora slovensko-hrvaškega obmejnega območja sicer temelji na naslednjih predpostavkah: prisotnost medijev je velika, tako tehnično kot vsebinsko je omogočeno njihovo spremljanje (čeprav ne v vseh krajih enako kakovostno), ob prisotnosti različnih domačih in tujih medijev je značilno predvsem prepletanje slovenskih in hrvaških medijev. Kvalitetno spremljanje slednjih je možno zaradi visoke stopnje poznavanja in uporabe hrvaškega jezika.

Po raziskani prisotnosti in uporabi množičnih medijev ugotavljamo, da je medijski prostor na Bistriškem relativno odprt in raznovrsten. Spremljanje slovenskih medijev močno prevladuje. Prepletanje slovenskih in hrvaških medijev je sicer do neke mere prisotno, a po uporabi sodeč precej manj izrazito kot v nekaterih drugih predelih slovensko-hrvaškega obmejnega območja (prim. Medica, 1999, 132). Dokaj uravnoteženo je spremljanje slovenskih in hrvaških televizijskih programov, medtem ko bi za radijske programe v splošnem lahko dejali, da prevladuje poslušanje slovenskih regionalnih oziroma lokalnih postaj, pri čemer na urbanem območju (Ilirska Bistrica z okolico) prevladuje nacionalna radijska postaja VAL 202. Pri tiskanih medijih je prevlada slovenskih časopisov in revij najbolj izrazita: na prvem mestu po branosti (ali prepoznavnosti) je vodilni regionalni časopis Primorske novice, ki mu sledita nacionalna dnevnik Delo in Slovenske novice. Poglavitni dejavnik za intenzivnejše spremljanje hrvaških medijev, zlasti TV programov, je poleg vsebinske pestrosti odlično poznavanje hrvaškega jezika. To potrjujejo tudi rezultati anket, saj velika večina (štiri petine anketiranih) izjavlja, da v celoti razume jezik sosednje države, nekaj manj kot petina srednje, le dva (1,3%) pa bolj malo. Med vsemi anketiranci ni takega, ki hrvaščine ne bi razumel. Tudi primerjava med generacijami ne kaže posebnih odstopanj v poznavanju oziroma razumevanju hrvaškega jezika. Predvidevamo lah-

ko, da je to bistveno slabše pri najmlajših generacijah (do 18 let), ki v anketni vzorec niso bile zajete. Raba hrvaščine je bila nekdanj del našega vsakdanjika. Tudi ali predvsem zaradi druženja s številnimi vojaškimi obvezniki in oficirji iz različnih področij nekdanje Jugoslavije. To druženje je bilo tako formalno (ob raznih proslavah, v krožkih ter drugih aktivnostih) kot neformalno (osebni stiki). Vpliv (srbo)hrvaškega jezika se še danes opaža pri uporabi različnih kletvic in drugih hrvatizmov oziroma srbizmov (npr. "kao", "valjda", "svašta" ipd.), ki so sestavni del slenga. Ta se po eni strani oplaja iz kulturno-jezikovne dediščine bivše skupne države, po drugi strani pa ne more mimo "globalne" poplave angleškega izrazoslovja.

Jezik je eden najpomembnejših elementov identifikacije nasploh. V interakciji z mediji prihaja v prostoru do raznovrstnih učinkov, kar narekuje potrebo po dodatnih raziskavah. Novonastala meja gotovo vpliva na jezikovne značilnosti obravnavanega območja. S krepitvijo nacionalne identitete tik pred osamosvojitvijo in po njej se je na institucionalni ravni sprožil proces kulturne homogenizacije vzdolž obeh strani meje. Temu nasprotni proces, ki se opira na drobne sociokulturne stike in različne oblike čezmejnega povezovanja, je še vedno relativno šibek, vendar ne zanemarljiv.

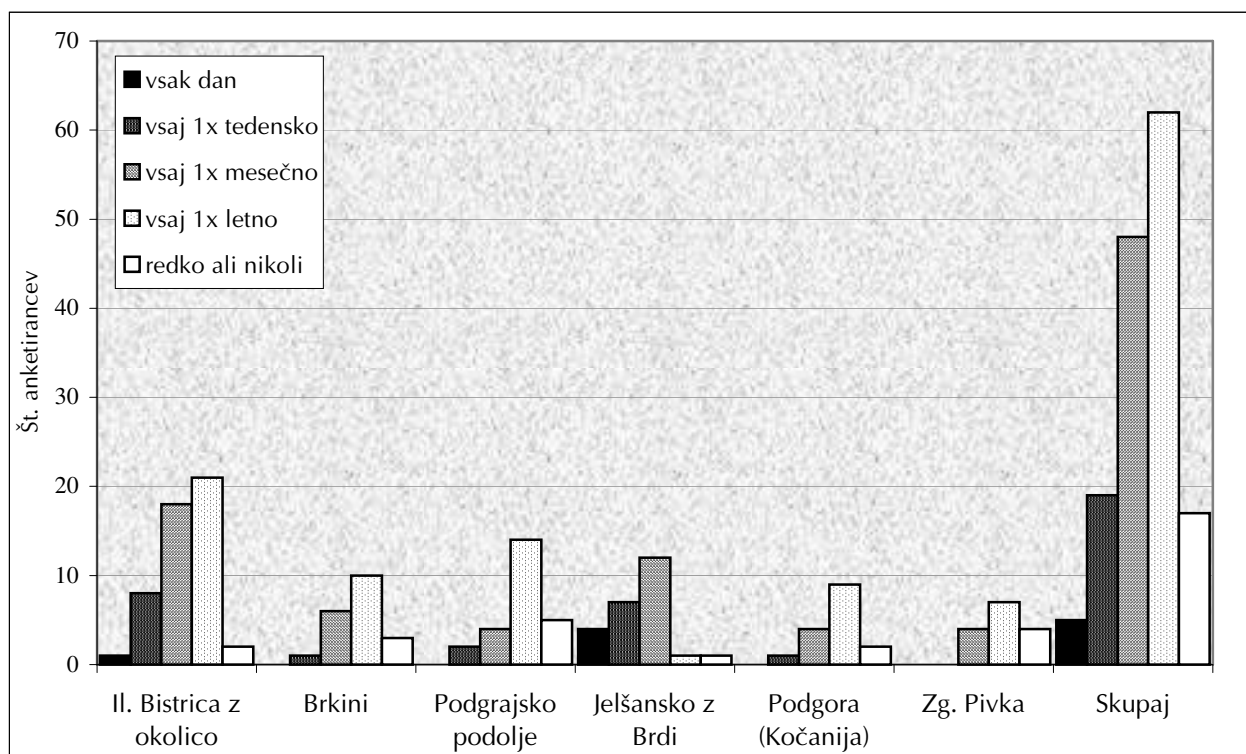
LJUDJE IN MEJA

Pogostost in motivi prehajanja slovensko-hrvaške meje

Rezultati anket so pokazali, da se prepričljivo največji delež prebivalstva z obravnavanega obmejnega območja odloča za potovanja na sosednjo Hrvaško. Kako pogosto in s kakšnim namenom prehajajo slovensko-hrvaško mejo?

Na podlagi skupnih rezultatov (Slika 5) ugotavljamo, da največji delež anketirancev (dobrih 40%) prehaja mejo vsaj enkrat letno oziroma nekajkrat v letu. Dobra četrtina (28%) jih potuje na Hrvaško vsaj enkrat mesečno, osmina pa vsaj enkrat tedensko. Respondenti, ki gredo redkokdaj čez mejo ali je sploh še niso prešli (11%), prevladujejo pred tistimi, ki jim je to vsakdanja rutina (3%).

Motivi odhodov na Hrvaško so različni (Tabela 2). Lahko so kombinirani ali pa obstaja zgolj en sam razlog. Večina anketirancev izpostavlja kot prevladujoči motiv prehajanja državne meje preživljanje dopusta, počitnice na hrvaški obali. Kar štiri petine (81%) vseh anketirancev namreč potuje na Hrvaško s tem namenom. Naslednji motiv je obisk sorodnikov ali prijateljev in znancev, kar

Vir: rezultati ankete

Sl. 5: Pogostost prehajanja slovensko-hrvaške meje oz. potovanj na Hrvaško.
Fig. 5: Frequency of crossing the Slovene-Croatian border/trips to Croatia.

Tabela 2: Motivi prehajanja slovensko-hrvaške meje.
Table 2: Motives for crossing the Slovene-Croatian border.

ANKETNA OBMOČJA	MOTIVI PREHAJANJA SLOVENSKO-HRVAŠKE MEJE															
	zaposlitev		poslovni odnosi		obisk sorodnikov znancev		posest na drugi strani meje		nakupi		izleti počitnice		obiski prireditev		drugo	
	št.	%	Št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
ILIR. BISTRICA Z BLIŽNJO OKOLICO	2	4,0	1	2,0	31	62,0	1	2,0	7	14,0	42	84,0	8	16,0	3	6,0
BRKINI	0	0,0	0	0,0	7	35,0	1	5,0	2	10,0	16	80,0	4	20,0	4	20,0
PODGRAJSKO PODOLJE	0	0,0	1	4,0	16	64,0	0	0,0	0	0,0	18	72,0	6	24,0	3	12,0
JELŠANSKO PODOLJE Z BRDI	2	8,0	1	4,0	22	88,0	2	8,0	7	28,0	18	72,0	15	60,0	3	12,0
PODGORA / KOČANIJA	0	0,0	0	0,0	6	37,5	0	0,0	1	6,0	15	94,0	6	37,5	0	0,0
ZGORNJA PIVKA	0	0,0	1	6,6	6	40,0	1	6,6	2	13,0	13	86,0	1	6,6	0	0,0
SKUPAJ	4	3,0	4	3,0	88	57,0	5	3,0	19	13,0	122	81,0	40	26,0	13	9,0

Vir: rezultati ankete

potrjuje dobra polovica (57%) respondentov. Obisk različnih krajevnih prireditev (kulturno-zabavnih in športnih) predstavlja motiv za dobro četrtino (27%) vprašanih, še pol manj (13%) pa se jih v sosednji državi odloča za nakupe.⁹ Za kategorijo "drugo" se je opredelilo 9% vprašanih. Ti navajajo zabave v lokalih in diskotekah, obisk restavracije, odhod na kavo v lokal čez mejo (po opravljenih nakupih v "free-shopu"), ljubiteljsko dejavnost (reja okrasnih ptičev) ali preživljanje prostega časa na svojem vikendu.

Pregled po izbranih primerjalnih območjih kaže določena odstopanja, tako glede pogostosti kakor tudi glede motivov prehajanja slovensko-hrvaške meje. Povprečni podobi obravnavanega območja oziroma občine v celoti še najbolj ustrezajo rezultati za območje Ilirske Bistrice z bližnjo okolico. Ponovno močno izstopa jelšansko območje, kjer se jih večina odpravi čez mejo nekajkrat mesečno, precej pa se jih v sosednje hrvaške kraje odpravlja tedensko ali dnevno. To pa je še vedno malo oziroma dosti redkeje kot nekoč. Jelšansko podolje z Brdi je edino od šestih primerjalnih območij, kjer je med motivi prehajanja meje na prvem mestu obisk sorodnikov, prijateljev ali znancev; celo pred počitnicami oziroma letovanjem na Hrvaškem.

O težavah ali neprijetnostih pri prečkanju državne meje poroča slaba četrtina vprašanih. Omenjajo predvsem neprijaznost mejnih organov, neprijetne osebne preiskave in preglede vozil z daljšim zadrževanjem. Nekateri so bili tudi zavrženi: zaradi premalo denarja, neustreznih osebnih dokumentov ali celo brez razloga, zlasti pa zaradi prevelikih količin kmetijskih proizvodov (beri: ozimnice za sorodnike), ki so jih skušali preti-

hotapiti na drugo stran meje. Nekaj jih je imelo težave na manjših, nelegalnih mejnih prehodih, ko so zaradi nepravilnega prečkanja meje končali pri sodniku za prekrške na Reki. Dolgo čakanje v koloni poleti povzroča veliko nejevoljo zlasti pri tistih domačinih, ki vsakodnevno ali pogosteje prehajajo mejo. Te probleme naj bi med drugim ustrezno reševali na meddržavni ravni, zlasti v okviru SOPS-a, a je več kot očitno, da usklajevanja in dogovarjanja potekajo po polžje. Z vstopom v EU Slovenija vzpostavlja nov, schengenski mejni režim. Slednji prinaša dodatne izzive in težave, ki so precej hud zalogaj za državo in toliko večji za občino.

Odnosi med Slovenci in Hrvati v okviru obravnavanega obmejnega območja

Ugotovljene relativno močne individualne čezmejne interakcije, predvsem obstoječe sorodstvene vezi, ohranjeni prijateljski stiki in poznanstva, kažejo na normalizacijo in ponovno krepitev odnosov med lokalnim prebivalstvom z obeh strani državne meje. Rezultati ankete sicer opozarjajo na precejšnje medgeneracijske razlike. Te so v veliki meri odraz širših družbeno-političnih sprememb, ki so spremljale razpad Jugoslavije in vzpostavljanje novih državnih meja. Čezmejne vezi tako vzdržujejo predvsem generacije starejših od 35 let, ki so se intenzivneje prepletle že v prejšnjem kulturno bolj homogenem času in prostoru. Pri populaciji mlajših respondentov (18 do 25 let) so "intimnejši" čezmejni stiki precej bolj redki in šibkejši, saj je večina odraščala v pogojih, ko se je zavest o pripadnosti nekemu skupnemu prostoru že močno zabrisala, medtem ko je pri naj-

9 Omenjajo predvsem nekatere cenejše storitve: frizerske, zobozdravstvene in avtomehanične oz. avtokleparske, pa tudi posamezne cenejše kvalitetne artikle slovenskega porekla, npr. Murino konfekcije itd.

Sl. 6: Ilirskobistriška kotlina – med Snežniško planoto in Brkini (foto: S. Kerma).

Fig. 6: Small basin of Ilirska Bistrica – between the high plateau of Snežnik and the Brkini hills (photo: S. Kerma).

mlajših generacijah ta praktično izbrisana oziroma se gradi na povsem novih, spremenjenih oziroma prevrednotenih kulturnih izhodiščih.

Odstopanja po posameznih anketnih območjih so z vidika večje ali manjše oddaljenosti in dostopnosti do meje kakor tudi njene (naravne) prehodnosti bolj ali manj pričakovana in razumljiva. Tako nas odsotnost čezmejnih interakcij respondentov iz Zgornje Pivke s prebivalci hrvaških krajev utrjuje v prepričanju, da tega območja, ki tudi naravno gravitira proti notranjosti Slovenije, ne moremo uvrstiti niti v širši obmejni pas občine. Podobno velja za severozahodni del Brkinov. Po intenziteti čezmejnih stikov prednjači prebivalstvo Jelšanskega podolja z Brdi, in to v vseh starostnih kategorijah. Pri starejših generacijah (nad 50 let) se jelšanskemu območju resda pridružuje Podgrajsko podolje, kar je moč pojasniti z intenzivnimi individualnimi stiki prebivalstva v okviru nekdanje upravne enote (občina Podgrad) ter z živahno medrepubliško izmenjavo in pretokom delovne sile po drugi svetovni vojni. Pestrost dialektov tega dela ožjega obmejnega pasu nedvomno

kaže na burna obdobja mešanja ljudstev in etnične ne-definiranosti vse tja do konca 19. stoletja. Tesnejše stike z istrskim prostorom danes bolj kot kdajkoli poprej onemogoča od človeka zapuščena in pozabljena kraška pregrada Čičarija, po kateri danes poteka izrazito odbojna "naravna" meja.

Jelšansko podolje z Brdi je s hrvaškim obmejnimi območjem močno povezano predvsem zaradi nekdanje cerkveno-upravne ureditve (skupna fara). Stoletja dolgo obdobje skupnega kulturnega življenja brez mej je tudi tu izoblikovalo in ohranilo zelo podobne dialekte, čemur je botrovala pokrajinska prehodnost in odprtost Jelšanskega oziroma Brgudskega podolja kot naravnega zaledja Reke in Opatije. Stiki med ljudmi so bili od nekdaj zelo intenzivni, prebivalstvo se je mešalo, kar je razvidno tudi iz percepcije lokalnega prebivalstva; kar dve tretjini vprašanih namreč ocenjuje, da so slovensko-hrvaški mešani zakoni v obravnavanem prostoru nadvpečno prisotni.

Splošno mnenje anketirancev o kvaliteti odnosov med Slovenci in Hrvati v okviru tega dela obmejnega

območja je na prelomu tisočletja precej negativno. Te odnose namreč dobra polovica vseh oceni za slabše kot pred letom 1991. Na njihovo mnenje so po vsej verjetnosti vplivale konfliktna situacije ali neprijetne izkušnje s prebivalci z druge strani meje, zlasti v prvih letih po osamosvojitvi.¹⁰ Da so čezmejni odnosi nespremenjeni, je mnenja 40 odstotkov respondentov, le slaba desetina jih oceni za boljše kot v času bivše skupne države. Najbolj indikativno območje glede kvalitete odnosov med prebivalci z obeh strani meje je ponovno Jelšansko, kjer negativno oceno poda dobrih 70 odstotkov respondentov. Na podlagi razgovorov s tamkajšnjim prebivalstvom pa je razvidno, da se stanje postopoma izboljšuje, kar je zelo pomembno za nadaljnji razvoj kvalitetnejšega čezmejnega sodelovanja in povezovanja na občinskem nivoju.

SKLEP

Terenska raziskava posameznih družbenih in kulturno-geografskih vidikov življenja ob meji pokaže na bolj ali manj izrazita odstopanja med posameznimi območji znotraj občine Ilirska Bistrica. Na podlagi obstoječih prostorskih vezi, komunikacij in teritorialnih identifikacij v izbranih mikrolokacijah tako ugotovljamo nekatere skupne poteze v prostorski mobilnosti in usmerjenosti (zlasti na področju izobraževanja, zaposlovanja in oskrbe) kot tudi različne afinitete lokalnega prebivalstva v odnosu do sosednjih prostorov. Ugotovljena je močna povezanost med naravno usmerjenostjo (fizičnogeografsko lego in gravitiranjem) določene pokrajinske enote – izbrane mikrolokacije – in prevladujočo prostorsko orientacijo lokalnega prebivalstva, ki jo narekujejo individualni in sociokulturni stiki. S tem v zvezi bi lahko dejali, da je obravnavano območje kot celota pretežno "razsrediščeno", saj njegov osrednji del, Ilirskobistriška kotlina z občinskim središčem, ne uspe zadovoljivo povezati vseh delov občine. Prostorske razlike in dinamika različnih pogledov ter interesov so v luči konstruktivnih odnosov vedno dobrodošli, očitno pa je trenutna gravitacijska moč mesta (pre)šibka in spontano

vodi celo v razmislek o ustreznosti administrativnih meja občine. To se potrjuje s ponovno lokalno pobudo – že tretjo po osamosvojitvi – o ustanovitvi Občine Podgrad.

Nekatere študije uvrščajo občino Ilirska Bistrica v celoti v obmejno območje, kar na širši "evropski skali" dejansko velja za vse slovensko ozemlje, precej drugače pa stvari funkcionirajo na meddržavnem in lokalnem nivoju. Dejstvo je tudi, da se dejanski obseg obmejnega območja izogiba formalnim opredelitvam. Na mikrosocialnem nivoju zato govorimo le o pogojnem vplivu meje na vse dele občine enako. Edino pravo s sosednjim hrvaškim območjem komplementarno mikrolokacijo trenutno predstavlja Jelšansko podolje z Brdi, kjer so ugotovljene čezmejne vezi in sodelovanje med vsemi obravnavanimi območji občine daleč najintenzivnejši. Kljub zaviralnim učinkom državne meje opažamo, da se lokalno prebivalstvo nekako prebujajo iz dolgoletne "kome" in prilagajanja novi(m) stvarnosti(m) ter oživlja in ohranja spomin na nekdanj homogen kulturni prostor. Prostor, ki je večini domač, poznan in se na sociokulturni ravni lahko hitro re-integrira. Pripravljenost za ponovno povezovanje je zato razumljiva in edina logična.

Vitalni interes občine pri tem je vzpostavljati in ohranjati najboljše stike s hrvaškimi sosedami. Funkcionalno presejanje politične meje je nujen prispevek v smeri reševanja obstoječe družbenoekonomske problematike in zajezitve negativnih okoljskih procesov, zlasti zaraščanja obdelovalnih površin ter degradacije naravnega okolja. Oživitev kmetijske dejavnosti, stimuliranje inovativnega malega gospodarstva, (eko)turizma in storitev nasploh, privabljanje človeških virov (znanja), predvsem pa oblikovanje notranje kohezije, solidarnosti in ustvarjalnega duha so temeljne naloge tako občinske uprave kot vseh (pre)ostalih občanov. Predpogoj je odprtost in pogled na vse "strani neba", tako v smeri proti Južni Primorski in Notranjski kot tudi proti Kvarnerju. Občina mora ves čas zagotavljati pogoje ustvarjalnega sodelovanja in s tem prepričati sosednja območja v konstruktiven partnerski odnos. Na ta način bo največ prispevala k ustvarjanju možnosti za boljše življenje lokalnega prebivalstva.

10 Konfliktno situacijo s prebivalci Hrvaške je doživelo dobrih 10 odstotkov anketirancev ali njihovih znancev. Omenjajo predvsem verbalne delikte (nacionalistične provokacije, zmerjanja, žaljivke), povzročeno materialno škodo na avtomobilih in konflikte s policijo, nekateri pa so s prebivalci sosednjih hrvaških krajev tudi fizično obračunavali.

SELECTED SOCIAL AND CULTURAL-GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE BORDERNESS
OF THE MUNICIPALITY OF ILIRSKA BISTRICA*Simon KERMA*University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: simon.kerma@zrs-kp.si

SUMMARY

A comparison of the results of a field investigation into individual social and cultural-geographic aspects of life in the border territory within the municipality of Ilirska Bistrica reveals both more and less evident deviations among its separate parts. Based on existent spatial connections, communication, and territorial identification in the selected microlocations, some common features inherent to spatial mobility and orientation (in particular in relation to education, employment, and provisions) and different affinities of the local population relative to the neighbouring areas can be observed. A significant correlation was determined between the natural orientation (physical geographic location) of a regional unit – selected microlocation – and the prevailing spatial orientation, dictated by individual and socio-cultural contacts, of the local populace. The examined area as a whole can be described as decentralized, meaning that its central part – the Ilirska Bistrica basin with its municipal centre – is unable to satisfactorily embrace all parts of the municipality into a whole. Spatial differences and the dynamics of different perspectives and interests are particularly more than welcome in the light of constructive relations; nevertheless, it appears obvious that the present gravitational force of the municipality centre is (too) weak, which inevitably leads to reconsiderations of the administrative borders of the municipality. These facts are confirmed by local initiatives – three since Slovene independence in 1991 – for the establishment of the Municipality of Podgrad. The present proposal covers the territories of three Local Communities: Podgrad, Hrušica, and Starod.

According to some studies, the entire territory of the municipality of Ilirska Bistrica could be defined as a border territory (in fact, from a broader European perspective the entire Slovene territory can be defined as such) whereas at the local and international levels the perceptions and activities are different. Another significant fact is the avoidance of the formal definition of a border-area territory. Therefore, at the microsocial level we can only take into consideration the conditionally equal impact of the border on all constituents of the municipality. The only present microlocation that is complementary with neighbouring Croatian territory is that of Jelšansko podolje and Brda, distinguished by far most intense cross-border connections and cooperation. Despite the inhibitory effect of the state border it can be noticed that the local population is somehow waking up from years-long hibernation, adjusting to new realities, reviving and preserving the memory of the former common cultural space that is, in that it is familiar and known to the local population, open to rapid re-integration. The willingness to reestablish the bonds between the two areas hence emerges as sensible and logical.

It is of vital interest for the municipality to establish and preserve its best contacts with the Croatian neighbouring space. The functional bonds crossing the political borders represent a crucial contribution to solutions to the present socio-economic problems and negative environmental processes, in particular the overgrowing of agricultural lands and degradation of the natural environment. The restoration of agricultural activities, stimulation of innovative small businesses, (eco)tourism and services in general, pulling human resources (knowledge), and in particular the formation of internal cohesion, solidarity, and creative spirit are among the fundamental tasks of the municipal authorities, as well as of each individual living in the municipality. A precondition for success is a mind open toward all the 'cardinal points' – Južna Primorska and Notranjska in Slovenia and Kvarner in Croatia. A further task of the municipality is to create the conditions for inventive cooperation and consequentially persuade the neighbouring areas to enter into a creative partnership. This is the best way for the municipality to contribute to the creation of opportunities for a better life for the local population.

Key words: municipality of Ilirska Bistrica, Slovene-Croatian border, geography of border landscapes

VIRI IN LITERATURA

Ankete (2000–2005): Ankete in intervjuji na izbranih lokacijah v občini Ilirska Bistrica. Gradivo shranjeno pri avtorju.

Bufon, M. (1995): Prostor, meje, ljudje. Trst, SLORI.

Kerma, S. (2001): Problematika obmejnosti v pokrajini med Snežnikom in Slavnikom: na območju občine Ilirska Bistrica. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Kerma, S., Plesec, T., (2001): Slovenska Istra – laboratorij za preučevanje regionalne identitete. *Annales* 11, 2001, 2. Koper, 309-318.

Kržišnik-Bukić, V. (ed.) (1999): Slovensko-hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji : predstavitev rezultatov terenske raziskave. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.

Medica, K. (1999): Mediji v obmejnem prostoru. V: Kržišnik-Bukić, V. (ed.) (1999): Slovensko-hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji : predstavitev rezultatov terenske raziskave. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 132.

SLRS (2004): Statistični letopis Republike Slovenije 2004. [Http://www.stat.si/letopis/index_letopis.asp](http://www.stat.si/letopis/index_letopis.asp)

Zavratnik Zimic, S. (1999): Slovensko-hrvaški prostor kot nov družbeni prostor: percepcija in identifikacije. V: Kržišnik-Bukić, V. (ed.): Slovensko-hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 140.